

УДК 234.7

Берко П.Г., к.ф.н., доцент¹®, **Дзера М.М.**, доктор філософії, професор²¹Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького,
Львів, Україна²Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького, Львів, Україна

ВОЛОДИМИР ВЕРНАДСЬКИЙ: СИСТЕМНІСТЬ СВІТОГЛЯДНИХ ЗАСАД

У статті аналізується світогляд видатного українського вченого, мислителя, основоположника вчення, про біосферу та ноосферу. Вчений розглядав Всесвіт як сукупність живої речовини, біосфери і людства, виникнення яких, на його думку, започатковує якісно новий етап розвитку Всесвіту, якому сприяє людський розум та результати його втілення у практичній діяльності. Проявом усього є перетворення біосфери на нове середовище життя-ноосферу (сферу розуму). З розвитком ноосфери В. Вернадський пов'язував необхідність охоплення світовою наукою усієї планети, створення вселенської науки як могутньої історичної та геологічної сили, в якій природно-історична, природа (космічна) і соціально-гуманістична тенденції зіллються в єдине ціле.

Відстоював науковий світогляд у формуванні світогляду, на його думку, задіяні усі аспекти людської діяльності. Важливе значення надавав релігійній свідомості. Виступав за всебічний розвиток української культури, збереження самобутності нашого народу.

Ключові слова: світогляд, системність, ноосфера, соціально-гуманістична тенденція.

УДК 234.7

Берко П.Г., к.ф.н., доцент¹, **Дзера М.М.**, доктор философии, профессор²¹Львовский национальный медицинский университет имени Даниила Галицкого,
Львов, Украина²Львовский национальный университет ветеринарной медицины
и биотехнологий имени С. З. Гжицкого, Львов, Украина

ВЛАДИМИР ВЕРНАДСКИЙ: СИСТЕМНОСТЬ МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИХ ОСНОВ

В статье анализируется мировоззрение выдающегося украинского ученого мыслителя основоположника учения о живом веществе, работавший на геологии, биологии, химии. Огромное значение придавал роли философии, логики и методологии для исследования в области естественных наук. Совершенно поновому подошел и развил понятие "Биосфера" и ноосфера. С появлением человека разумного и развитием человеческого общества биосфера постепенно переходит в ноосферу. В.Вернадський – один из создателей

антропокосмизма – системы, в которой природная (космическая) и человеческая тенденции развития науки сливаются в единое целое. Оставляя научное мировоззрение у формирования мировоззрения, согласно его мнению, задействованы все аспекты человеческой деятельности. Важное значение придавал религиозному сознанию. Выступал за внешнее развитие украинской культуры, сохранения самобытности нашего народа.

Ключевые слова: кругозор, системность, ноосфера, социально-гуманистическая тенденция.

UDC 234.7

Berko P.¹, Dzera M.²

¹Lviv National Medical University named after Danylo Halytskyj, Lviv, Ukraine

²Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhyskyj, Lviv, Ukraine

THE SEARCH FOR TRUTH IN THE WORK OF WOLODYMYR WERNADSKYJ

The article presents the diversity in wernadskyj's work. He was not only a renowned scholar and original thinker, but also actively participated in the development of Ukrainian science. In his research. He searched for the answer to the question of what the real conditions of prerequisites were based upon in the development of the noo-sphere, which are already present or formed in the historical process of humanity. He further analyses the question of the "invariability" of the Russian empire and possible variations of further development

The author presents the baggage with which the Ukrainian nation came into this century, such as the lack of tradition of normal Ukrainian statehood and democratic practice, a deeply-rooted tradition of resistance and personification in politics.

In the light of typologization of political cultures and an analysis of some elements in contemporary Ukraine, one can assert that the political culture is that of a participatory subject type, where the main part of the population has attained a specialized form of political expression, while the other accepts authoritarian structures and exhibits passive political behavior

The activity of wernadskyj is notable for interests variety, setting significant scientific problems, scientific anticipation. He is an author on philosophy of material social sciences, creator of biosphere into noosphere transition theory.

Key words: round watch, systemness, noosphere, social and humanitarian tendencies.

Постать Володимира Івановича Вернадського (1863-1945 рр.) у всій багатогранності духовних обширів, з усім багатством його величезного, як на одну людину, доробку вченого-натураліста і мислителя-енциклопедиста – недостатньо усвідомлена українськими науковцями. Народився в Санкт-Петербурзі в українській родині, виховувався в атмосфері відданості українським національним традиціям. Рано познайомився з Українською історією та літературою. 1885 року закінчив природниче відділення фізико-

математичного факультету Санкт-Петербурзького університету. Володимир Вернадський був надзвичайно талановитим вченим, викладав у Московському і Сан-Петербурзькому університетах, читав лекції у Празі, Парижі, був обраним членом Чеської академії наук. Залишив близько 400-ох сот наукових праць, і які були перекладані і відомі у Західній Європі. Від 1918 року – перший президент Української Академії Наук.

Володимир Вернадський – передусім учений, життя якого підпорядковувалось науковій діяльності та “творчому шуканню істини, правди”. Один з творців антрокосмізму, вчений наголошував, що “мисляча людина є мірою всього”.

Наука про природу є у Володимира Вернадського водночас наукою про людину (і навпаки). Відмежовувався від матеріалістів, від ідеалістів і від філософії взагалі – як такої, що абсолютизує розум *Homo Sapiens*. (він розглядає цей вид як проміжний, перехідний). В умовах організаційно-ідеологічного панування над наукою стверджував примат науки над філософією. Усвідомлював себе космістом і реалістом, філософом скептиком. Покладався на науковий світогляд, філософський і релігійний оцінював як меншовартісні. В тім атеїстом не був, вважав себе глибоко релігійною людиною і розглядав релігію як найглибший вияв людської особистості.

В основі світогляду Володимира Вернадського – ідея переходу біосфери в ноосферу. Досліджуючи феномен “живої речовини, як сукупності живих організмів, Володимир Вернадський показав, що жива речовина є носієм і продуцентом “біогеохімічної енергії”, що з появою в біосфері *Homo sapiens* і суспільства виникла нова, вища форма зазначеної енергії – “енергія людської культури”, або “культурна біогеохімічна енергія” – як в геологічній історії планети; що ця космічно-біологічна і суцільна енергія розуму (насамперед наукової думки) і серця людини є рушієм перетворення біосфери у ноосферу, “царства живої речовини” – на “царство розуму”, стихійно-природничого процесу на свідомий, біологічно залежного виду *homo sapiens* – на вільно-автотрофний, який вийде в інші світи. Ноосферне людство Володимира Вернадського – це природничий аналог Марксового комуністичного об’єднаного і свідомо контролюючого суспільно-історичного процесу людства. Тобто на думку вченого, людство вже увійшло в стан ноосфери, отож остаточне його розбудова займе небагато часу. Оскільки такі сподівання несправдились, то послідовники Володимира Вернадського відсунули ноосферу “у більш далеке майбутнє”, і поняття “епоха ноосфери”, замінили на поняття “епоха розвитку ноосфери”.

Крім цього, оскільки замість глобальної гармонії, що розвивається, були відкриті і усвідомлені глобальні проблеми. Українські вчені дійшли до висновку, що теорія ноосфери і теорія глобальних проблем – це одна й та сама теорія, але на різних стадіях свого розвитку, і що стан ноосфери дійсно існує і вже склався на Землі, позаяк людська діяльність перетворилася на планетарну силу; але сутність, або ядро цього стану не гармонія, яку розумів Володимир Вернадський, а сукупність глобальних проблем, які разом розкривають так звану “проблему людини”. На думку вченого людина шукає такого сенсу життя,

в якому скінченне не поглиналось би нескінченним, а навпаки переходило в нього. Вона шукає неперервності існування, прагне особистої вічності і безсмертя. Без особистої вічності вічність Бога та всесвіту не складає для людини ніякої ціни. На ньому ґрунтується така істотніша сторона релігії як віра в особисте безсмертя, що може бути зреалізованою й через віру в Бога.

В історії людської думки, на переконання В. Вернадського, філософія відіграла і відіграє величезну роль: вона виходила з сили людського розуму і людської особистості і протиставила їх релігійній вірі та авторитету.

Таким чином, із двох сторін мислячий і свідомо працюючий натураліст підходить до вічних філософських питань (добра і зла, блага і шкоди тощо). По суті, свідомо вони не можуть вирішуватись однією наукою, ще менше природознавством, і тому перед вченим неминуче постає проблема ознайомлення з філософськими вченнями. Звичайно, таке ознайомлення можливе і мислиме лише при систематичній роботі, а не за допомогою вибору того чи іншого вчення, тієї чи іншої філософської доктрини.

Сковородинський ідеал – шукання істини – був основою життя В. Вернадського, який завше намагався висловити її без жодних поступок. Це, на думку вченого, і є найважливішим запереченням всякого лицемірства і фарисейства, що складає основну силу його вчення. Тут у найбільшій мірі виявляється соціальна спрямованість особистості в Вернадського, який зазначав: “Я впевнений, що все вирішує людська особистість, а не колектив, Elite країни, а не демос, і в значній мірі її відродження залежить від невідомих нам законів появи великих особистостей... Звичайно, що нічого не зробить з цим соціалістична схоластика, як не зробимо царське самодержавство і православний синод. В силу вільної думки я вірю як в єдину реальну силу, більш могутню, ніж це думаємо в наших політичних розрахунках...”.

Учений добре розумів варваризацію, які вносив соціалізм у життя. На його очах відбулося нищення вищих закладів на так звані робфакти. Вони набирали непідготовлену молодь, яка основний свій час проводила в комуністичних клубах, де місце загальної освіти займала партійна пропаганда, що видавалася за істину. Рівень вимог надзвичайно знизився – університети перетворилися в прикладну школу. Такі процеси називались “демократизацією”. Моральний рівень нового студентства нечувано знизився, процвітало донощитство. Як на професорів, так і на товаришів по навчанню. В. Вернадський вважав, що головною силою, яка, зрештою, подолає цей гнітючий стан, є вільна думка і розумова творчість при співдії науки, філософії, релігії, мистецтва.

Він поважав і визнавав цінності людської особистості. Суспільний розквіт внаслідок революції, а особливо такої, як комуністична, є, на думку Вернадського, неможливим.

В. Вернадський був лібералом і навіть відіграв у ліберальному русі у дореволюційний період значну роль. Лібералізм покликав до дії таких людей, які ненавиділи імперське минуле і не вірили в життєздатність фантазій і схем далекого майбутнього.

На його думку, загальною ідеєю лібералізму є те, що народ повинен розуміти свою силу і права, прийти до усвідомлення, що йому самому потрібно

керувати собою. Це означає, що, по-перше, держава існує для громадян, а не громадяни для держави. Головним мотивом діяльності держави може бути лише основна вимога людської особистості. Такою основною вимогою є права людини, які по суті, зазначає Вернадський, – всі можуть бути зведені до одного – визначення невіддільним і основним у людині – свідомості і розуму її, які повинні розвиватися і підсилюватись у державі. По-друге, держави є з'єднанням людей, яким надана найширша можливість усвідомлювати все, що нас оточує, розвивати свій розум і діяти у відповідності зі своїм розумом. Уряд, яким би він не був..., є лише ставлеником громадян і повинен, постійно діяти за їх участю і контролем. Отже, свобода полягає в тому, щоб державу, як інститут, який стоїть над народом, перетворити в орган, який цілковито підпорядкований народу.

Автономістські погляди Вернадського ґрунтувалися на тому, що Російську імперію заселяють близько сотні народів і племен, місцеві умови життя, культура і історична традиція яких докорінно відрізняються. Тому неможливо завжди здалеку, з столиці скерувати все це різнобарвне життя. Це неможливо навіть і тоді, коли в цій далекій столиці будуть засідати обрані представники з місць. Він, як і всі автономісти, вважав, що запровадження місцевої автономії докорінно змінить місцеве життя, адже земська губернія не мала права видавати місцеві закони. Він сподівався, що автономія буде міцнішати і межі місцевого самоврядування будуть розширюватися, вплив сейму на управління автономної області буде зростати – автономна область може майже непомітно перейти в штат, а держава з широкою місцевою автономією перерости у федерацію. Тільки завдяки виразно окресленій етнографічній індивідуальності, своїй національній самосвідомості українці не дозволили себе обернути в простий етнографічний матеріал для підсилення панівної народності та її централізованої влади. Індивідуалізм і самосвідомість завжди були тими наріжними каменями, на яких підносились будівля національного відродження і визвольних змагань українського народу.

Надзвичайно актуальні є роздуми В.Вернадського щодо “українського сепаратизму”. Спрямована Росією велико-державна політика почалася з гоніння на вільну думку, продовжилась репресіями проти еліти нації і завершилась фізичним знищенням значної частини народу. Творення України нині йде у зворотньому порядку: зародилося з вільної думки, продовжується через відновлення структури еліти і завершиться у державницьких структурах українського народу.

В.Вернадський переконував, що безпека для Росії полягає не в українському рухові як такому, а в упередженому і притому привнесеному в державний і національний організм. За такого погляду український рух, природний за своєю суттю і такий, що має рівне право на існування поряд з іншими, відсувається в ряд безправних, а тому ворожих державному устрою. В. Вернадський як реаліст зазначив, що продовження антиукраїнської політики зберігає у державному організмі безправ'я і свавілля, які паралізують всякий успіх прогресивних починань. Він вважав, що надати свободу українській культурі вимагають саме інтереси російської справи.

Прикро, що так звана нинішня російська еліта не цікавиться розумами вчених, типу В.Вернадського і не хоче поступитися своїми протиприродними амбіціями.

В.Вернадський, як вчений, мислитель, громадянин і, нарешті, як українець, був переконаний, що український рух є природний і живиться коріннями народного життя, тому ніколи не згасне. Вважав доконечним захистити інтереси національної культури, яка здатна проникнути в народні маси набагато глибше і ширше, ніж та загальноросійська культура, ім'ям якої оперують вороги українського руху.

Висновки. Таким чином, Володимир Вернадський створив цілісну філософію всесвіту та висловив оригінальні думки про суспільне життя взагалі і про українську справу – зокрема, як і нині мають неабияке значення. Українська філософська і громадянсько-політична думка лише підходить до досягнення дійсних масштабів цієї небуденної особистості.

Література

1. Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського. – Т.1.: Володимир Іванович Вернадський і Україна. – Кн.2.: Вибрані праці. / Ред. кол. тому А.Г. Загородній [та ін.]; НАН України, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. – К.: Друкарня НБУВ, 2011. – 584 с.

Рецензент – к.ф.н., доцент Костенко В.Г.